

Gerda Posthumus - Deining rimpeling onderstroom (RECENSIE)

Gerda Posthumus is sinds 2013 eilanddichter van Vlieland. Dit voorjaar verscheen haar tweede bundel in het onlangs gestarte Poëziefonds OPEN van uitgeverij Kontrast, onder redactie van Will van Sebille.

De bundel is onderverdeeld in drie afdelingen: Deining, Rimpeling en Onderstroom. De titels van de drie afdelingen verwijzen naar bewegingen van water, meer specifiek naar de zee die een belangrijk thema in haar werk vormt. De drie termen zijn ook knap verwerkt in de proloog 'Op een afstand' (zie foto bij deze facebookpost, of onderaan deze recensie). De afdelingen verschillen niet sterk in thematiek, zeker de eerste twee niet. Dat zien we ook terug in de proloog, waarbij deining en rimpeling in één adem worden genoemd.

De afdeling 'Deining' lijkt vooral te gaan over de grote golfbewegingen: over de natuur, over gebeurtenissen op het eiland en verder in de wereld.

De afdeling 'Rimpeling' gaat sterk over verlangen en erotiek, hoewel deze thema's in 'Deining' ook al aanwezig zijn.

In 'Onderstroom' komen meer geladen thema's als dood en verdriet naar voren.

De bundel eindigt met de epiloog 'Kom Posthumus'.

Gerda Posthumus woont sinds 1997 op Vlieland, en debuteerde in 2010 met de in eigen beheer uitgebrachte bundel 'Zeisend licht', waarin het eiland al het hoofdthema was. Sinds 2013 is zij officieel eilanddichter van Vlieland. In deze functie schrijft zij minimaal 6 gedichten per jaar. Daarnaast verzorgt zij als eilanddichter ook Slauerhoff-wandelingen op Vlieland.

Veel gedichten in de huidige bundel zijn vormvast, ritmisch en rijmend, waaronder ook een aantal sonnetten en rondelen. Ook gebruikt Posthumus vrije verzen, zoals de zojuist aangehaalde proloog. Zij grijpt daarbij graag naar thema's en woorden die met het wonen op een eiland te maken hebben, vooral met de zee in al haar facetten. De toon is vaak lichtvoetig, ook wanneer er zwaardere thema's behandeld worden. Daarbij geeft ze graag een dubbele bodem aan het gebruik van zee-woorden, zoals in onderstaand gedicht:

Tij van komen en gaan

Er is in ons een zee van woorden
waarover wij varen, gevaren
hebben getrotseerd en altijd
was er wel een rede waar wij
neergeschreven en drooggevallen
haar de averij hebben vergeven.

Naast varen/gevaren en rede/reden zit het spel ook in de titel tij/tijd, hoewel ik de gedachte uit de titel in dit geval niet sterk uitgewerkt vind.

In de foto op de voorkant van de bundel kunnen we een zeemeermin zien, door het breder uitlopen van de figuur aan de onderkant. In 'Trappenhuis' verzet de dichteres zich nadrukkelijk tegen deze vergelijking: 'Nee, nooit wil ik meer Redersvrouw of Meermin heten'. Toch plaatst ze nog in twee andere gedichten in de bundel de woorden 'meer' en 'min' direct achter elkaar, alsof ze dit beeld nog niet echt wil loslaten.

Bijzonder is het gedicht 'Eilandvrouw', dat geïnspireerd is op het gedicht 'Ik sta op een oerrots aan de zee bij Paternoster' van de Zuid-Afrikaanse dichteres Antjie Krog. De strijdbare vrouw van Krog die op een rots de handen ten hemel heft is bij Posthumus getransformeerd tot een liggende vrouw die de zee over zich heen laat spoelen, waardoor het vers een sterk erotische lading krijgt:

onbeweeglijk en met ogen dicht verlaat ik
me op de haast brutale wijze
waarmee ze me langzaam naar binnen slikt

(fragment)

In de eerste afdeling treffen we ook een tweetal actuele gedichten aan, waarin Posthumus reageert op de ramp met de MH17 ('Zomer 2014') en de aanslag op Charlie Hebdo ('Aanslag'):

Uit het lood geslagen potlood
het hout nog in de mond
ontluisterd woord dat met de dood
bloedrood de avond vond

('Aanslag' – eerste strofe)

In de tweede afdeling, 'Rimpeling' bezingt zij het thema van de liefde, van verlangen en verlaten worden.

Waddentaal

Het Wad, de zee en lege straten
de kou heeft alles stilgelegd
zoals wij bij elkander zaten
maar zonder al te veel gezegd

zou ik het nooit meer kunnen laten
het heeft voor altijd mij gehecht
aan wad en zee en lege straten
niets hoeft te worden uitgelegd.

Een vormvast gedicht, opgebouwd uit viervoetige jamben met twee rijmklanken. Zowel door de sfeer als door het ritme doet dit gedicht mij denken aan die andere noordelijke dichter, Jean Pierre Rawie. Dat geldt helemaal voor de opening van het gedicht 'Tussentaal':

We talen naar elkaar in dubbel weten
het wad, de leemte van een laag getij.
We dralen om het woord – raakbaar nabij
maar wat er was wil jij misschien vergeten.

De 'ik' en 'jij' uit dit gedicht lijken sterk op die uit de proloog, waar verlangen en teleurstelling evenals in veel gedichten van Rawie door elkaar geweven zijn. Ook het thema noorden - Randstad vinden we bij beide dichters terug. Rawie wijdde meerdere gedichten aan het reizen tussen Groningen en Amsterdam. Vergelijk de eerste strofe van Posthumus' gedicht 'Vlieland – Amsterdam (V – A)' eens met de opening van Rawies 'Idylle':

Van 't reizen naar de stad was zij vergeven:
op elk moment leek zij ertoe bereid
de tegenstelling die de geest verleidt
te willen schrijven van een eender leven.

('V - A' – eerste strofe)

Het regende toen ik de trein betrad
die mij zo vaak uit steeds dezelfde steden
door steeds eenzelfde regen had gereden
naar steeds dezelfde noordelijke stad.

('Idylle' – eerste strofe)

Uit beide gedichten spreekt een zekere ambivalentie. Enerzijds zijn de dichters gehecht aan het leven in het noorden (resp. Vlieland, Groningen), anderzijds blijft het bruisen van de grote stad (Amsterdam) hen trekken.

Met deze vergelijking tussen stijl en thematiek van Posthumus en Rawie is overigens geenszins gezegd dat zij laatstgenoemde imiteert of navolgt. Zij heeft haar eigen stijl, en ook de thematiek van (on)geluk in de liefde wordt door haar als vrouw op andere wijze belicht. Neem bijvoorbeeld de tweede strofe uit het gedicht 'Op je huid', waarin zij op beeldende wijze fantaseert tussen de zojuist door haar gestreken overhemden te gaan liggen, opdat:

op een ochtend in de vroege schemering

jij me eerst uit mijn opgevouwen staat
bevrijdt me daarna voorzichtig losknoopt
over je schouders laat glijden om vervolgens
blindelings mijn openingen te zoeken

(fragment 'Op je huid')

Zoals eerder genoemd komen in de afdeling 'Onderstroom' zwaardere thema's aan de orde. Op verschillende manieren wordt de moeder-kind relatie verkend (o.a. in een variatie op 'De moeder de vrouw' van Nijhoff), daarnaast neemt ook de dood een belangrijke plaats in binnen deze gedichten. In het gedicht 'Optometrist' krijgt de ik een geweldige inval: wat als we net zo de tijd konden terugdraaien als de optometrist de voorzetglasjes met verschillende sterktes afwisselt. Op die manier krijgt het zware thema van afscheid en voorbijgaan een verrassend lichte toets:

(...)
'zo beter of zo...' klikte zij.

Hetzelfde moment viel mijn oog
op de lichtgevende plaat
van haar horloge

tijd werd wijzer

– nog even terug – zei ik,
de eeuwige optimist;
geloven is soms herinneren

dat voorbijgaan niet per definitie
nimmer weerzien betekent.

Het verlangen om de tijd terug te kunnen draaien is ook op de achtergrond aanwezig in tweede gedicht uit de laatste afdeling:

Rondeel voor mijn kind

Ik heb mijn eigen kind zien gaan
door jaren die ontnamen
het dromerig nog toegedaan
werd aan het weten afgestaan
haar naam gespiegeld in de maan
viel met mijn schaduw samen
ik heb mijn eigen kind zien gaan
door jaren die ontnamen.

Het is geen zuiver rondeel, ik kon deze vorm althans nergens terugvinden, zeker niet in het onvolprezen 'Versvormen. Leesbaar handboek' (2000) van drs. P. Wel versterkt de herhaling van de eerste twee regels de melancholische sfeer.

Het gedicht is voor meerdere uitleg vatbaar, het raakt aan verschillende ervaringen van afscheid en verlies. Is het kind vertrokken (op zichzelf gaan wonen), gestorven of verongelukt, of gaat het over een kind dat niet heeft kunnen bestaan? Voor dat laatste pleit de formulering 'Rondeel voor mijn kind', waar je 'voor mijn zoon' of 'voor mijn dochter' zou verwachten als het om een concreet kind gaat. 'Ontnemen' wordt hier in een nieuwe betekenis gebruikt, waarbij zowel het 'mij ontnomen werden' als het verlies van een naam doorklinken. In het spelen met de naam klinkt ook het bekende gedicht van Neeltje Maria Min door. Mooi is ook hoe letterlijk de 'naam' gespiegeld wordt in de 'maan', waarbij een sfeer van nacht en duisternis wordt opgeroepen. Juist door de meerduidigheid vind ik dit één van de sterkste gedichten uit de bundel.

De bundel eindigt met een epiloog waarin Posthumus zichzelf oproept geduld te hebben bij het schrijven:

dan op een ochtend valt een regel
die zich ploegt door het verstand
als de dauw van ver verleden
op het pas ontloken blad.

Door zichzelf in het laatste gedicht zo nadrukkelijk aan te roepen bij haar eigen naam neemt zij definitief afscheid van het wat 'zoete' (Leibbrand in zijn recensie van 'Zeisend licht') pseudoniem 'Louise' waaronder haar eerste bundel werd gepubliceerd. En hoewel veel gedichten in deze bundel nadrukkelijk geconstrueerd lijken te zijn, is het mooi dat de dichteres in deze epiloog juist de ontvankelijkheid benoemt die het dichten mogelijk maakt. Ook dat is een stap vooruit in haar dichterschap.

Op een afstand

Mogelijk laat je me
bestaan in jouw bestaan
om dezelfde reden

als een vogel
die op het water neer-
strijkt zijn vleugels
schikt en even

meebeweegt op de deining
op de rimpeling die dat geeft

later
later pas ontwaar je
misschien de onderstroom
welke je telkens hebt vermeden

in de trekkende beweging van het tij
zodra het dier lijkt
weggedreven terwijl jij

niet dieper durfde gaan.